

Hold és kémény

Saffer Pál

A mikor az expressz kigördül a beográdi vasútállomásról és a hazafelé vezető szokásos jobb kanyar helyett lesiklik balra a szenyáki út hatalmas tölgyfái közé, az embernek hirtelen úgy tűnik, mintha a világból siklott volna ki; rátör valami sürgető érzés, hogy mindazt, aminek még néhány perccel előbb és párszáz méterrel odébb meghatározott, sőt megszokott értelme, értéke és alakja volt, most át kell értékelni, mert a megszokott kétszer kettő, már nem biztos hogy négy.

De egy a szándék és más dolog a végrehajtás, mert nincs mérce és nem lehet összehasonlítani, s az utasnak nem marad más, mint kinyitni fülét, szemét, magába fogadni a változó táj benyomásait, remélve, hogy azok talán később, a tájékozódó képesség titokzatos iránytűje sezeleyével mégis egységes képbe rendeződnek.

Szofija Lolen — mondta nevetősen a barnaszemű csöponyi fiúcska, míg apja és anyja az ablak előtt elfutó csenevész bozóttal és ritkás erdőkkel borított hegyeket bámulták és haligattak. Fiatalok voltak mind a ketten.

— Talán tetszik neked Szofia Loren — incselkedett a gyerekkel a másik sarokból egy szőke pelyhesállú legényke, a szerbiai parasztnak abból a mozgékony, nyílteszű, huncutszemű, beszédes fajtájából, akiket első pillantásra alig lehet megkülönböztetni a vároosi munkástól.

A középen terpeszkedő, idősebb, kövér vasutas jóindulatú mosollyal nézte mind a kettőt, kezét összekulcsolta a hasán és a hüvelykujjaival malmozott.

— Lolen... Szofija Lolen — mondta ismét a gyerek és nagy, sötétbarna szemével rácsodálkozott a fiúra.

— Lorren! — ropogtatta meg a r-betűt a szőke, meghuzigálta kinőtt kabátkájának alig valamivel könyvéken alul érő ujját és büszkén körülnézett a fülkében.

— Lolen — ismételte a gyerek csökönyösen.

— Lorrren... — ropogtatta ismét a szőke.

— Lolen.

— Elég legyen! — mordult a gyerekre az apja.

— Mondd meg apádnak, hogy nősiítsen meg — szolt oda a szőke a gyerekeknek —, eltarthatja az asszonyt, amíg leszolgálod a katonaságot.

— Könnyű lesz őt megnősíteni, — mondta a vasutas —, de annál nehezebb egy lányt férjhez adni.

— Bizony nehéz. Manapság sokat követelnek. Kétszázezren alul egy se vállalja a lányt — szót bele az apa és átpillantott a feleségére.

— Ismerek egyet — toldotta meg a vasutas —, aki a szobabútor mellé még konyhabútor is kért, de olyat, hogy ágy is legyen a konyhában.

— Ágy? — csodálkozott a legényke.
— Talán kaucs!?

— Nem, épp ágyat akart az illető — toldotta meg a vasutas és tovább malmozott.

— Nálunk a műhelyben is volt egy ilyen eset — kezdte a mesét a gyerek apja. — Egy reggel jön egy paraszt bácsika és keresi az egyik kollégát. Sejtettük, hogy mi járásban van és elkezdttük faggatni, hogy mi dolga a kollégánkkal, de nem akarta megmondani.

Addig addig faggattuk, hízelegettünk neki, hogy végül is kibökte: a lányt akarja kiházasítani, de sokat kér a legény. Azért jött, hogy egyezkedjen vele. Persze, nekünk se kellett több. Leültettük az öreget, ő mekínált bennünket pálinkával, mi meg elkezdttük szapulni, ócsárolni a kollégát. A véén még az öreg hálálkodott, hogy megmentettük ilyen rettenetes vőtől. Nem is jött többé a tájára sem.

Nevettek. A gyerek anyja is velük nevetett.

— Nálunk van a városkában egy ember, aki már harmadszor nősi a félkegyelmű fiát — mondta a vasutas. — Felveszi a hozományt, aztán egy év múlva elzavarja az asszonyt.

— Miért megy hozzá a lány, ha félbolond? — kérdezte a legény.

— Bizonyára nem tudja — szolt közbe az apa.

— De tudja. Tudja azt az egész környék — mondta a vasutas és tovább pörgette az ujjait.

— Ugyan, ezek a mai parasztlánvok, minden nekik, ha maga a fekete ördög, csak általa a városba kerülhessenek — mondta az anya és kinézett az ablakon.

A gverek incselkedni kezdett a legénnyel. Kumcsoták, aztán kimentek a folyósóra játszani.

— Én nem kértem semmit az ösösmtől — mondta az apa és beesett élesvonású arcát a vasutas felé fordította.

— Semmit?

— Semmit. Ami nekem kellett, azt megkaptam, más meg nem kell. Így a legjobb. Nem tartozunk egymásnak

semmivel. — És megnézte az asszonyát, mint ha újból meg akarna győződni, hogy valóban elég-e, amit kapott.

A vasutas hümmögött.

— Legjobb, ha az ember egyedül van — folytatta az apa. — Amire a magunk erejéből telik, az van, amire meg nem...

— No, szó se róla — mondta a vasutas.

— ...Nem vagyok én a rokonság ellen, de látom, hogy megy a többinél. Jönnek a falusi rokonok, az egyik orvoshoz, a másik ügyvédhez, hoznak egy bögre tejfelt meg egy pár tojást és elvendégeskednek két napig is.

— Nekem hét testvérem van — mondta szégyenlősen az asszonyka. — Mindegyik hív, hogy látogassam meg, de hát az pénzbe kerül, meg visszazonni is kell...

— Még a saját apámmal sem közösködöm — folytatta belemelegedve az apa. — Egy házban élünk, de külön háztartásban.

— Nem is járnak át egymáshoz, ha amott jobb az ebéd? — kérdezte huncutul a vasutas.

Az apa savanyúan elmosolyodott:

— Amikor a hízót leöltük, kimaradt hat kiló korpá. Az övé épp elfogyott. Pontosan lemértem a hat kilót úgy adtam oda neki.

— Hogy vissza tudja adni?

— Nem, készpénzben kifizette...

Az ablak alatt a Morava kanyargott, a homokos parton kondák legelészttek.

— Sehöl se látni már bocskort — mondta az asszonyka —, félcipőre húzzák a szürnadrágot.

— Jól megy a parasztnak — jegyezte meg a vasutas. — Már az én falumban is mind városi ruhában jár a fiatalja és vasárnap nincsenek otthon, csak az öregek.

A vonat már elhagyta Stalaót. Niš környékén jártunk. Azon gondolkodtam, vajon hogyan vélekednek erről a niši vagongyár, vagy a Rádió-Röntgen művek munkásai. A vonat hirtelen lassított.

— Készítik a vágányt a gyorsmotorosnak — mondta a vasutas —, valamikor nehéz munka volt ez, de most annyi a gép, meg a mindenféle emelő-daru...

— Sok paraszt dolgozik a pályamunkán? — kérdezte az apa.

— Ördögöt, nem fizetődik ki nekik. A szakképzetlen munkásnak alacsony a fizetése. A szakképzéshez pedig ott kellene hagyni a földet...

— Nem jó, hogy ennyire erőltetik — mondta az apa. — A faluban is annyi-

ra erőltetik a traktorokat, pedig az a parasztnak drága. Neki van szerszáma, lova, a munkaidő meg nem számít... Nekem is van egy kis földcském, kertcském. Műhelyben dolgozok, szakmunkás vagyok, de azért nem hagyom ott...

— Hiába, gyár ide, gyár oda, csak parasztnép vagyunk mi — toldotta meg a vasutas a Niš környékiek jellegzetes akcentusával és magába mélyedve bámulatosan malmozott...

Én épp azon törtem a fejem, vajon miért épp Ništ választották összejöveteleük színhelyül a munkás-paraszt frók, akikhez megyek... de nem tudtam megfejteni a rejtvényt.

Künn a folyosón abbamaradt a viháncolás. A gyerek széthúzta a fülkeajtót és bejött.

— Lolen — mondta incselkedve —, Szofija Lolen... — és fejét anyja ölébe fúrta.

A szőke is bejött és nevetett.

Dél lett, mire az expressz megállt és a kalauz „Niš Crveni Krst”-et kiáltott. Az autóbuszra hiába vártam, elindultam hát gyalog, a messzi, porfelhőbe burkolt város felé.

Teherautók, speditőr-kocsik és parasztszekerek haladtak el mellett, a széles utat tolongás és zsvivaj töltötte be, s időbe tellett, de végül rájöttem, hogy itt ma alighanem hetivásár volt.

Az út mentén húzódó teherpályaudvarról egy speditőr-kocsi kanyarodott ki. A kocsí végéhez kötve egy felszerelt sovány gebe ballagott, s ugyanott, hátul, egy kiálló rúdon ülve, a kocsí deszkájába kapaszkodva bóbiskolt egy cigány.

A ló kötőfékje kioldódott, s a jámbor állat egyszerűen védtelenül és tanácstalanul állt az úti forgatagban, indult jobbra, indult balra, azután gondolt egyet s egyszerűen keresztbe állt az úton. A forgalom leállt és a járdán már kezdtek összecsdülni a bámész emberek. élénken, temperamentumosan kommentálva az eseményt.

Azután valaki meglátta a rúdon alvó cigányt, kapcsolatba hozta az elszabadult lóval, kiáltottak neki, az felébredt, leszállt, részeg, támolygó létekkkel odament a lóhoz s a kötőféknél fogva a kocsíhoz húzta. A csődület eloszlott. Az előadásnak vége volt.

Az út mentén parasztlakások álltak csoportokban és a piacról fennmaradt, el-

adatlan jószág körül trécseltek, alkudoztak, azután elunva a téletlenséget, egyikük-másikuk bement az Otpad lerakatába, egy nagy udvarba, ahonnan a léckerítésen át ocskavashalmok vöröslöttek, és szenvedélyesen turkáltak a rozsdás csavarok, szegek, rudak és lemezek között. — Jó lesz odahaza foltozni, kalapálni.

Az út túloldalán a kaszárnyában izmos fiatal katonák labdázta és a dohánygyár kapujából ládákkal megrakott teherautók kúsztak ki a szekerek közé. Az általános zsvivajba és tülekedésbe, messziről, a poron át is idevillant néha a központi sokemeletes áruház üvegfaláról a déli nap egy-egy visszaverődő sugara.

Egy milicista állt a sarkon:

— Kérem, hol van itt a munkás-paraszt irdalmi klubok összejöveteleének a titkársága.

Úgy nézett rám, mint valami csendes bolondra. Persze, gondoltam, hiszen ilyen nagy városban elvész egy ilyen kis gyülekezet...

— Merre van a rádióállomás szerkesztősége?

— Azt gondolja, ahol énekelnek?

Megértettem, hogy a stúdiókra gondol és bólintottam. Az is valami, kiinduló pont.

Útbaigazított, és hosszas további kérdezősködés után eljutottam a helyi lap szerkesztőségébe.

Jöjjön csak ide a klubba, majd én mindent elmondok magának, ismerem az egész ügyet — brummogta egy hang a telefonkagylóba — jöjjön csak egyenesen a színházig, ott megtalálja a rádióállomást is, Simičet keresse...

Amikor végre rátaláltam, csak intett, hogy üljek le mellé és ne zavarjam a sakkpartit.

— Még nem nyitottuk meg hivatalosan a klubot — jegyezte meg később —, de azért mi már eszünk és játszunk... Akar maga is virslit?

A pincértől átvett egy nyolc pár virslivel megrakott tálat és hozzászólt.

— Simo! — rontott be valaki. — Nem intézted el a bejelentést és estére lesz a megnyitó.

Száz kilójával megfordult a széken, sötétben ránézett a jövevényre és elbrummogta:

— Minek ezt bejelenteni? Nem kocsi ma ez... majd utólag bejelentjük.

— Nincs cigarettánk — mondta később a pincér.

Fölkelt a székből és odadöcögött a telefonhoz.

— Halló, dohánygyár? Adja a Jovot... Jovo?... Egykomám, estére nyitjuk a klubot és nincs cigarettánk... küldj kérlek vagy tíz kiló exportot... kerékpáron a kurírral... a számlát majd elintézzük.

— Szeretném, ha útbaigazítana — mondtam, amikor letette a kagylót.

— Ja persze — mondta és megnézte a figurák állását. — Egyszerű, magának rezerváltunk szobát a Srbija-ban, menjen, pihenjen egyet. Estére menjen be a főtéri kávéházba, ott találja egészen bizonyosan az egész társaságot.

És lépett egyet a futárral.

Maga is kolléga? — kérdezte az élemedett korú, de villogó szemű hölgy, amikor a kávéházban leült az asztalunkhoz, ahol már egy órája beszéltek nekem.

— Ahogy vesszük — mondtam.

— A sajtó képviselője — világosította fel a csontosarcú, és a hölgy megértően bólintott.

Azután kezdődött minden előlről:

— Mi nem akarjuk a modern irodalmat majmolni — mondta a csontosarcú —, a mi eszményünk nem az, hogy a kéményre akaszkodik a hold... Egyetlen olyan korszerű hazai regényünk sincs, amely a munkásosztály életével foglalkozna. Ez érthető, mert a hivatásos írók messze vannak a gyáraktól, a szövetkezetektől. Azt csak mi tudhatjuk, munkás és paraszt írók, hogy mi történik ott... Elmondok magának egy esetet. Nálunk a fűrésztelepen védtelen maradt az egyik körfűrész és egy hajnalon: sikoly és három ujj a fűrészporban. Pedig csak néhány dinárról volt szó, amennyibe a védőbádok kerül... Hasonlítsa össze, kérem pár ezer dinár és három levágott ujj!... Vagy egy másik eset. Ki írt nálunk irodalmi módon a munkástanácsokról? Mit érezhetett az a munkás, amikor kezébe adták az igazgatást? Az irodalom számára ez még szűz terület...

Kéziratot húz elő a zsebéből:

— Olvassa ezt!

Olvasom: „*Egy munkástanácsa emlékirata*”... Keresem a munkástanács-tagot a sorok között, de nem látom...

Félbeszakít: — No, mit szól hozzá?

— Nem tudom — mondom —, úgy tűnik, mintha még valamit el kellett volna mondani erről a emberről, azonkívül, hogy megválasztották... az élete többi vonatkozásáról...

— Nem! — mennydörgi, hogy össze-rezzenek. — Hogy képzeli!? Én szándékosan hagytam ki minden felesleges cafrangot. Szigorúan csak a lényegét fogtam! Tömör stílust akartam! A munkás előlép, az állam visszavonul! Tudja ki az eszményképem? Hemingway!

— De talán mégis van neki háza, gyereke, felesége — kockáztatom meg bátoritanul.

— Gondolja, hogy azt is be kellett volna venni?... — és hosszan, kutatóan rámnéz.

Az élemedett korú hölgy az asztal túloldalán csiklandósan kacag. Valamit sügött neki a pillangónyakkendő, kopaszodó motorgyári könyvelő.

A pincér citromos teát szolgál fel. Ez üdít.

— Hehe — mondja az őszhajú, kővérkés szlovén kereskedelmi utazó. — Olyasmit azért nem találni mindennap, mint az én Micám!... Tudja ki volt az én tanítom? — Tin Ujević!... Együtt ittunk rendszerint és olyankor mindig megkérdezte: „No Matija, írtál ma valamit?”... Én tudtam, hogy ezt fogja kérdezni és mindig hordtam magamnál kéziratot. Csak előhúztam a zsebemből és máris olvastam. Ő hallgatott, azután rendszerint így szólt: „Hé pincér, hozzon egy litert ennek az alaknak, hogy hagyja abba. Én fizetem”... Pedig soha senkinek nem fizetett, de engem nagyon szeretett...

— Maga még nem olvasta a Micámat?... — hökkent rám szinte vádlón és már húzta is elő zsebéből a kéziratot.

A kávéházban kavargott, zajgott a közönség, a szomszédos asztaloknál vidám társaságok szórakoztak a lámpafényben mesvillant egy-egy meztelen váll vagy szőke hajkorona, s én olvastam rendületlenül a hűséges és szépséges Mica történetét, akiről a történet végén kiderült, hogy nyeresz kanca volt — vagy egyszerűbben, hátszló.

S már le is csapott az ügynök:

— No mit szól hozzá?

— Remek — mondtam —, valóban csodálatos!

A csontosarcú hallotta ezt és bele-sápadt.

— Maga még fiatal — mondta —, és nem volt a munkás és paraszt írók első találkozásján. Jó lesz, ha megismerkedik azokkal a határozatokkal, mert könnyen elvetheti a lépést... veszélyes dolog... veszélyes emberek vannak közöttünk...

S már húzott is maga mellé, hogy a többi ne hallja, mit beszélünk.

— Az én versemet nem olvassa el? — kérdezte a göndörhajjú, szemüveges macedón cukrász. — Ez a legszebb versem. Tudja mi a címe? Sutjeska!

— Hagyd! — intette le a csontosarcú. — Fontos beszédem van a kollégáival.

A macedón zsebetette a papírt és hümmögött:

— Holnap majd odaadom magának a könyvem. Verses dráma!

— Vigyázzon — súgta a csontosarcú —, nagyon vigyázzon!

— Mire? — kérdeztem rosszat sejtve, mert ismét a zsebéhez nyúlt.

— Vannak közöttünk tehetségtelen dilettánsok is. Az első találkozáson ők vitték a szót. Országos folyóiratot, fővárosi szerkesztőséget, meg mit tudom én mit nem akartak. Most le kell tornoznunk őket...

Foglalkozása? — kérdezte a hotel-portás, és újdonsült lakótársam egy pillanatra tétovázott, azután kivágta:

— Vendéglátóipari munkás...

— Lakhelye?

— Zágreb.

— Felfogod te ezt? — kérdezte később a szobában. — Néha nem tudom eldönteni, hogy mivel foglalkozzam: költészettel avagy festészettel.

— Valóban — mondtam —, az ember nem tudja... — s meghökkenve latolgattam, vajon miért vonja kétségbe felfogó képességemet. Később rájöttem, hogy ez a szava járása.

— No és jut időd mind a kettőre? — kérdeztem.

— Jut — mondta meggyőződéssel —, most délelőtti dolgozom és délután szabad vagyok.

— Mennyi a fizetésed?

— Megkeresek húsz-huszonötzetret havonta.

— Hányan éltek abból?

— Öten.

— Hm!

— Jól élünk... Felfogod te ezt?

— Nem — mondtam —, nem fogom fel.

Rámnézett, hosszan gyanakvón, azután hozzátette:

— Ped'g így van.

— És... — kockáztattam meg a kérdést — mit olvasol? Szoktál olvasni?

— Hogyne. Főként kritikákat. Azokból soxat tanul az ember. Mert tanulni kell, azt én tudom. Ezek a hülyék nem tudják. Azért is vonultam vissza. Én voltam a zágrábi klub elnöke. De azután jöttek oda mindenféleik, tehetségtelenek, akik csak érvényesülni akartak és én inkább visszavonultam... Felfogod te ezt?... Most még azt kell eldöntennem, hogy minél állapotok meg végleg. A költészetnél vagy a festészetnél... Felfogod?... Azt hiszem, a költészetnél maradok, bár a festészetet jobban szeretem, de a tempera adta lehetőségeket már kihasználtam, az olajfesték pedig drága dolog... azt hiszem felfogod...

— Fel — mondtam határozottan.

— Jó pofa vagy — mondta — de most aludjunk. Én odahaza ilyenkor már rég alszom. Holnap korán kezdődik az összejövétel.

Másnap, úgy tűnt, jobbra fordult az idő.

Az ünnepélyes megnyitón a városatyák közül nem jelent meg senki, és Živadin bácsi, a bocskoros, parasztszűrős történelemtudós, akinek egy tanulmányát elfogadta az akadémia, korholta az összejövétel szervezőit:

— M'ért nem szólatok nekem, majd én megmutattam volna, hogyan kell velük banni. Lett volna bőven pénz is, becsület is.

De azért a megnyitó ünnepélyes volt. Volt munkaelnökség, teps és beszámoló, amelyben elmondták, hogy az irodalom nem osztható fel művelőinek mester-sége szerint, az irodalomban csak egy mérce lehetséges, maga az irodalom, minekfolytán az irodalom egységes valami és ezért indokolt a munkás és paraszt írók együlrözete amelyet a fen-tékre való tekintettel munkás és paraszt irodalmi klubok összejövételének kell nevezni...

Azután következtek az üdvözetek. Felállt egy kövér, sörtehajjú, malacképű ember és a terem visszhangzott a tapstól.

— Nagy költő — súgta padszomszédainak a villososzemű élemedett korú hölgy akiről később megtudtam, hogy szerelmes verseket ír. — Legutóbbi verses drámáját három halott és két élő néphősnek ajánlotta.

A költő megszólalt. Miután bemondta személyi adatait, születése helyét és dátumát, apja-anya nevét és foglalkozását, elkezdte szavalni. Előbb halكان egy gyerekverset, amelyet fiatal korában írt, utána egyre hangosabban a későbbi verseit. Arcán veríték fénylett, amikor befejezte. Azután feldörgött a taps.

— Ma délelőtti ülésünket ezzel be is fejezhetjük — mondta a munkaelnök. — Délután vita.

Magának bizalmasan megsúghatom — mondta este a vacsoránál a rakovicei hivatalnok, miközben hálótársam, a vendéglátóipari munkás, szakmai tudását bizonyítandó elvállalta, hogy törzsasztalunknál összeírja a rendelkezéseket, a szarajevói fiatal vasas pedig a délutáni vitától kimerülten csöndesen bámult maga elé...

— ...magának bizalmasan megsúghatom — mondta —, van egy nagy tervem, egy országos jelentőségű kultúrakció! Már szinte a kezemben volt a szükséges egymillió dinár, de három nappal elxéstem.

— Három nappal?

— Hárommal — bólintott. — Beütöttek a választások és az új megválasztottak nem mernek belevágni. Megijedtek attól a szótól hogy országos akció.

— És mi az a terv?

— Egy pályázat! Színműpályázat! Csak az első díjat adnám pénzben, a többiit stipendiumként, hogy azok a szegény ördögök eltölthessenek néhány hónapot valamelyik színháznál! Így kell színműrioakat nevelni... tanulják meg a mesterséget!

— Hogy tudsz olyan lassan beszélni — szólt közbe váratlanul a vasas.

— Lassan?

— Lassan hát! Délután majd meghaltam az unalomtól, amikor felszóllaltál. Az ember nem győzte kívánni a szót...

A hivatalnok elvörösödött.

— Érdekes — mondta — én egészen más véleményeket hallottam felszóllalásomról. Többen gratuláltak is hozzá...

— Én nem tudom... — hümmögött a vasas — összehordtál te ott hetet-havat...

— Tudod testvér, a hallgatótól is függ az ilyesmi. A hallgató értelmi képességeitől...

A vasas nem felelt, csak nézett tovább maga elé, mintha mi sem történt volna.

Viharkabátos, áztatáskás, elegáns brigadista tessékelt bennünket a várakozó autóbuszba. A felolvasó csoportok tagjai egymást csivogatták és az élemedett korú hölgy csiklandósan kacagott. Azután elindultunk az épülő autótól barakk-táborai felé.

— Aztán megírjon mindent, maga újságíró! — mondta a cukrász, s én bólintottam:

— Mindent!

— Holnap odaadom magának a legújabb drámámat. Aláírással. Juttassa eszembe.

Az autóbusz letért az aszfaltról és rossz gödrös úton dőcögött tovább. Mire feltűnt az első barakk-tábor, már sötétedett. A tábor kivilágított udvarában összefutottak az útépítőx és a motor még le sem állt, már felhangzott:

— Egy hurrá a vendégeknék! Hurrá!

Itt leraktuk az első csoportot, azután dőcögünk úttalan utakon tovább az éjszakába, a többi barakk-tábor felé.

A negyedik táborban már alvásra készülöttek, amikor megérkezünk.

— Reggel korán kell kelni — mondta a parancsnok — és a fiatalság már túrelmetlen.

Azért itt is felhangzott a *Hurrá!*, amikor beléptünk a terembe és elkezdődött az irodalmi est:

„Mi munkások vagyunk és parasztox — mondta ünnepelesen a cukrász —, de irodalommal is foglalkozunk. Nem damoljuk a modernistákat. Ne féljetez, nálunk nem lóg a kéményen a hold. A mi irodalmunk egyszerű és érthető, a népek szóló irodalom...”

A vendéglátóipari munkás hálótársam kétsoros verseket olvasott fel.

A szarajevói vasas fejből mondta érzéki szerelmes verseit és a teremben egyre súlyosabb lett a csend.

— Ki fog reggel felkelni? — brumogta mellettem egy szöke szlovén gyerek, de azért megtapsolta a szavalót.

Akkor felállt a cukrász és elszalvalta sutjeskai versét

*Szavó elvtárs vezényel
Jobbra át is, balra át is,
Attörés előre...*

Egy barnafürtű fruska a szája elé kapta a kezét. A cukrász meghajolt és leült. Egy pillanatnyi csend, azután felcsattannak a tenyerek.

Egy óshajú öreg bácsi következik. Versét olvas:

— Guadalajara — mondja és orra elé emeli a papírt, mert gyenge a világlátás.

— Guadalajara — betűzi újból, s a szomszédom éppen sűgja: kikoptak már a betűk. Tíz éve ezt olvassa az öreg.

Makog az öreg tovább, tüzes napról és tüzes szemekről, *Guadalajara* mondja, mint valami refrént a sorok bekezdését és nekem fáj, hogy makog, mert szavak bukkannak fel bennem és versorok:

*...Költő volt és Hispániába ment
kőd szállt szemére ott, a bánaté
s ki költő és szabad szeretne lenni
egy fényes kés előtt kiálthat-é?...**

— Guadalajara — mondja az öreg egyre tüzesebben s kezefejével az orrát dörzsölgeti. Guadalajara, mondja s bennem már zeng az ének:

*...Házak felett, de mélyben állok
[mégis itt
Rámsír az esővert korom
s szégyenkezem e lomha sártól
s hírektől mocskos alkonyon...**

Guadalajara, Guadalajara... miért dadog? Hogy merészel dadogni, mikor Hispániáról már így is szólt az ének. Vagy nem tudja? Persze, hogy nem tudja, senki sem tudja itt...

Szeretnék sírni, mélyen, megbántottan de nem tudok. Csak lehajtom a fejem, mert félek, hogy meglátszik arcomon a szégyen.

A fiatalok pedig ülnek, s hallgatnak, türelmesen.

Döcög az autóbusz visszafelé. A kísérő brigadista magyarázza, merre megy majd az út.

— Nehéz lesz ezen a vidéken új utat csinálni — mondja valaki.

— Tavaly még nehezebb volt a terep — mondja a brigadista —, mégis megcsináltuk.

— Mit szólnak a parasztok az úthoz?

— Örülnek neki. De ott, ahol a földjükön halad át, kihajtják a jószágot, hogy lelelje a sarjadó búzát.

— Nem kapnak kártérítést?

— Kapnak de nem akarják azt a pár garast se otthagyni, amit az alig sarjadó búza ér...

Az utolsó előtti állomáson sokáig várunk a csoportra. Távolabb van az úttól a tábor, nem lehet behajtani.

Elsőnek az élemedett korú hölgy bukik be az ajtón.

— Képzelmék el — mondja —, egy kislány elkérte a szerelmes versemet, hogy lemásolja. Bizonyosan elküldi a fiújának.

A sofőr begyűjtja a motort. Az út betonszalagja futni kezd visszafelé. A kocsi csend van csak az élemedett korú hölgy hangja hallatszik: hol csendesebben, hol hangosabban, meg-megrázódva, hisztérikusan zokog.

Másnap egész nap vitáztak. Este sokáig vártam hálótársamat a hotelszobában. Mire megjött, szemem előtt a könyv betűi már vad táncot jártak.

Belőkte az ajtót, lábait széjjelrakva, mint valami tengerész jött befelé. Azt hittem, hogy részeg.

— Bravó, befűtöttél, ezt nem is reméltem! Fel sem foghatod, hogy hol jártam — harsogta.

— De felfoghatom — mondtam, mert már tudtam, hogy nem részeg.

— Felfoghatatlan — nyögte —, honnan tudod? — és visszaváltozott sovány, sápadtarcú „vendéglátóipari munkássá”, aki volt.

— Látni rajtad. Egészen megemberekedtél.

Leült az ágyra és úgy nézett rám, mintha kísértetet látna.

— Fel sem foghatod, hogy ki volt. Senki sem látta.

— De felfoghatom — mondtam most már valami sértett csökönyösséggel és hozzátettem — veszélyes és sivár dolog szerelmes verseket olvasni egy hotelszobában.

— Fel nem foghatom — mondta és ruhástól leheveredett az ágyra.

Befordultunk a fal felé. A szótárban nincs szép szó a nyomorúságra. Pedig talán van abban is valami szép. Ha más nem, hát hogy fáj ha rádöbben az ember. Aki rádöbben...

Odaátról még egy sóhaj szakadt fel az ágyról:

— Fel nem foghatom...

Reggel küldöttséget menesztettek a városi párttitkárhoz. Szemére hányták hogy mint a munkásosztály képviselője nem jött el hozzájuk. A titkár szabadkozott, hogy nem is tudott az összeívetelről. A harag erre áthárult a szervezőbizottságra.

* Radnóti Miklós sorai

Délután a határozatokról vitáztak. Koordinációs bizottság, folyóirat, támogatás és ki tudja még mi nem röpködött a levegőben.

Néztem a csontos arcút, de az le-sütötte a szemét.

— Elvtársak, ma este irodalmi est; a hadseregötthonban — mondta a dísz-elnök.

— Elég! — mondtam magamban, s a szünetben elindultam a vasútállomás felé. Valaki utánam szólt:

— A határozatokat nem várja meg?

— Nem!

Skopje felől a gyorsvonat percnyi pontossággal futott be az állomásra. Be-bújtam egy sarokba és olvasni kezdtem. Azután nyílt az ajtó és bejöttek öten.

Köztük a hivatalnok, a vasas és a *gualajarás* öreg.

— A fene várja meg az irodalmi est-jüket — dohogott az öreg. — Ha ők nem akarnak engem hallgatni, én sem hallgatom őket...

A vonat elindult.

— Tegnap nem is mondta hogy mit szól az országos jellegű akcióhoz? — fordult hozzám a hivatalnok.

— Jó — mondtam.

A vasas kártyát vett elő és az öreg-gel tablanétozni kezdtek.

A vonat egyre gyorsult. A külvárosban jártunk már a gyárak között, és az egyik magas kéményen, mint valami felakasztott lámpás, vörösen, sárgán, virított a hold.

